

Qarabağ iqtisadiyyatının onurğası: FÜZULİ

Qarabağ işğalda olduğu müd-dətde Azərbaycan iqtisadiy-yatından əhəmiyyətli pay da işgal edilmiş sayılır. Çünkü Qara-bağın təbii ehtiyatlarla zəngin torpa-ğı ölkəmizin iqtisadi gəlirlərində əhəmiyyətli paya malik idi. Belə ki, Dağlıq Qarabağda 5 qızıl, 7 civə, 2 mis, 1 qurğuşun və sink, 1 daş kö-mür, 6 gəc, 4 vermiculit, 1 soda istehsalı üçün xammal, 12 əlvən və bəzək daşları, 10 mişar daşı, 21 üz-lük daşı, 9 gil, 20 sement xammalı, 8 müxtəlif növ tikinti daşları, 6 əhəng xammalı, 10 qum-çınqlı, 4 tikinti qu-mu, 1 perlit, 8 pemza-vulkan külü, 16 yeralı şirin su və 11 mineral su yatağı var. Bundan əlavə Qarabağ nadir bitki örtüyü ilə də dünyada məşhur olan bir ərazi olub.

Ən qədim yaşayış məskəni

1993-cü ildə Ermənistan Silahlı Qüvvə-ləri tərəfindən işğal edilən Füzuli rayonu 29 il ara ile iki dəfə işğaldan azad edilib. 1994-cü il Horadiz əməliyyatı zamanı rayonun bir hissəsi işğaldan azad edildikdən sonra 2020-ci il 17 oktyabr tarixində Füzuli rayonu işğaldan tam azad olunub. Füzuli rayonunun əhalisi Qarabağ mühəribəsində ölkəmizdən ən çox itkin və şəhid verən rayondur. Füzulinin 1100-dən çox şəhid və itkini, 113 girovu, 1450 nəfər müxtəlif dərəcəli əlili var.

Füzuli Qarabağ dağ silsiləsinin cənub şərq əteklerində Araz çayına qədər maili düzənlilik və alçaq sahələri əhatə edir. O, Cəbrayıllı, Xocavənd, Ağcabədi, Beyləqan rayonları və Araz çayı boyunca İranla həm-sərhəddir. Rayonun əsası 1930-cu ildə qo-yulub və Qaryagın adlandırılıb. 1959-cu ilin aprelində böyük şairimiz Məmməd Füzulinin anadan olmasının 400 illiyi şərəfinə Qaryagın rayonunun adı dəyişdirilərək Füzuli adlandırılıb.

Füzuli rayonu ərazisində müxtəlif dövr-lərdə Qarabəkətpədə, Qarabulaq kurqan-larında, Gürnəştəpədə, Quruçay sahillərinde və digər yerlərdə tədqiqatlar aparılıb, Azərbaycanın qədim kökə sahib olduğu sübut edilib. 1968-ci ilin yayında mərhum arxeoloq-alim Məmmədəli Hüseynov tərəfindən aşkar olunmuş preneandertal-Azixantrop adamının alt çənəsinin sümükleri rayon

mərkəzindən 15 km aralı məsafədə yerləşən Azix mağarasında tapılıb. Azərbaycanın arxeologiya elminin böyük nailiyətləri olan bu abidə Qarabağın Füzuli ərazisində vaxtilə qədim paleolit dövrünün mövcudluğunu sübut etdi.

Vandallar tarixi silməyə çalışıblar

Füzuli rayonunda Əcəmi memarlıq məktəbinin təsiri ilə inşa olunan bir sıra memarlıq abidələri var idi. Çox təssüsü ki, Əhmədalılar və ya Arğalı türbəsi (XIII əsrin sonu), Bəbi türbəsi (1273-cü il), Aşağı Veyselfli kəndində hamar daşdan tikilən qüləvəri Mirləti türbəsi (XV əsr), Qarğabazar kəndində Hacıqiyasəddin məscidi (1682-ci il), Karvansara (1684-cü il), Qoçəhmədli kəndində məscid (XVIII əsr), Füzuli şəhərində Hacı Əlekber məscidi (XIX əsr), "Məşədi Həbib" hamamı (XIX əsr), Merdinli kəndi yaxınlığında daşdan yonulan at, qoç figuru qədim abidələri (XVIII-XIX əsrlər) və s. bu kimi tarixi əhəmiyyət daşıyan abidələrimiz ermənilərin vəhi vandalizmə məruz qalıb, məhv edilib.

Füzuli rayonunun çoxşaxəli aqrar poten-sialı var. İşğal nəticəsində rayonun sərvətləri düşmən tərəfindən talan edilib, kənd yer-lərində təsərrüfatla məşğul olan əhali məcburi köçküñ vəziyyətində ölkənin digər və şəhər rayonlarında məskunlaşmağa məcbur qalıb, yaşayış binaları, ümumi infrastruktur,

o cümlədən kənd təsərrüfatı istehsalı üçün zəruri infrastruktur obyektləri darmadağın edilib. 27 il davam edən işğal rayona təxmini-nən 7 milyard ABŞ dolları civarında maddi zərər vurub.

Füzuli rayonu bölgə iqtisadiyyatının onurğasıdır

Aqrar rayon olan Füzulidə iqtisadiyyatın əsas sahəsini kənd təsərrüfatı təşkil edir. Rayonda mühüm ərzəq məhsulu olan taxılçılığın inkişaf etdirilməsi istiqamətində tədbirlər həyata keçirilib. Ümumiyyətlə, işğaldan azad olunmuş ərazilərimizin kifayət qədər böyük iqtisadi potensialı var. Onların arasında Füzuli rayonu iqtisadi potensialına görə seçilən rayonlardan biridir.

Füzuli öten əsrin 80-ci illərində pambıq, daha sonra üzüm və taxıl istehsalına görə respublikada aparıcı rayonlardan biri olub. 150 min əhalisi olan Füzulinin torpaqları əsasən məhsuldar torpaqlar hesab olunduğu görə kənd təsərrüfatının inkişafı imkanları kifayət qədər böyükdür. Burada təkcə əkinçilik deyil, eyni zamanda heyvandarlığın inkişafı imkanları da var. Füzuli rayonu və eləcə də Füzuli şəhərinin işğaldan azad edilməsi imkan verəcək ki, qısa zamanda rayonun iqtisadiyyatı bərpa edilsin və respublika iqtisadiyyatına xüsusi töhfə verəcək rayon olsun.

Rayonda bir sıra təbii ehtiyatlar, o cü-

lədən inşaat materiallarının istehsalı üçün xammal bazası da mövcuddur. Bu da imkan verəcək ki, bölgədə sənayenin formalşaması, sənaye müəssisələrinin yaradılmasını daha rahat həyata keçirmək mümkün olsun. Füzuli rayonu turizm potensialına da malikdir. Xüsusən Dağlıq Qarabağa yaxın olan kəndlərinin təbəti imkan verir ki, daxili turizm üçün yeni imkanlar yaransın.

Naxçıvan kooridorunu birləşdirəcək dəmiryolu Füzuli rayonundan keçəcək. Nəticədə işğaldan azad olunmuş ərazilərimizin neqliyyat HAB-ı olaraq bu imkanlardan iqtisadi baxımdan daha çox faydalanamasına imkan verəcək. Bu da orada istehsal olunan məhsulların digər rayonların bazarına çıxarılması baxımdan çox vacibdir. Büttövlükde Füzuli rayonu öz potensialı ilə qısa zamanda respublikanın iqtisadi baxımdan inkişaf etmiş aparıcı rayonların birinə çevrilmək imkanlarına malikdir.

Heyvandarlıq və əkinçilik üçün münbit şərait

Rayonun mövcud torpaq örtüyündə əsən boz və çəmən-boz, şabalıdı və açıq-şabalıdı, dağ-şabalıdı, dağ boz-qəhvəyi torpaq tipləri yayılıb. Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonunda ən çox suvarılan torpaqlar Ağdamdan sonra Füzuli rayonundadır. Rayonun ərazisi əsən Araz, Kondələnçay, Şaparti, Quru-

çay ve Qozluçay çayları ilə suvarılır. Suqo-vuşan, Xudafərin və Sərsəng su anbarlarının Füzulinin əkin torpaqlarının suvarılması üçün istifadə edilməsi nəticəsində rayonun kənd təsərrüfatının inkişafına çox yüksək töhfə vermesi gözlənilir.

Füzuli rayonunda 25,5 min ha. örtüş-otlaq və biçənek sahəsi var və əhalinin mal-darlıq sahəsində olan təsərrüfatçılıq ənənə-ləri olduqca qədimdir. Rayonda heyvandarlıq sektorу ilə bağlı aqrar potensial yüksək olub. Rayonun örtüş-otlaq və biçənek sahələri respublikanın müvafiq sahələrinin təxminən 1,1 faizini təşkil edir. Ərazisində həkim olan iqlimin və bol sulu çaylarının verdiyi imkanlara görə rayon sakinləri həm bir illik əkmələr, həm də çoxillik əkmələri rahat bacərə bilirdilər. Füzuli rayonunda sovetlər dönməndə əkinçiliyin əsas sahələri olan ta-xılçılıq, pambıqçılıq, şəker çugundur, üzümçülük və tərəvəzçilik inkişaf etdirilmişdi. Rayon ərazisində taxıl zəmiləri, pambıq tarlaları, üzümlükler, meyvə bağları geniş sahələri əhatə edirdi. Heyvandarlıq sahəsində isə baramaçılıq xüsusi töhfələrindən istifadə edildikdən sonra

Füzuli rayonda geniş quruculuq işləri aparılır, yeni məktəblər, xəstəxanalar, binalar tikilir, iqtisadi imkanlar genişləndirilir. Rayona vurulan maddi və mənəvi zərər nəhəngdir, lakin əminik ki dövlətimiz bu işin öhdəsin-dən gələcək və yaxın illərdə Füzuli rayonu yenidən öz iqtisadiyyatını, mədəniyyətini dirçəldəcək.

Lalə Mehralı